

Høs-Knut

Brudeseng, Sør-gård i Bardu.

Bygdene lengst nord i Østerdalen har gjennom tidene fostret mange dyktige handverkere. En som har satt spor etter seg både i sør og nord er Høs-Knut. Hans rette navn var Knut Larsen Høisen, født i 1799 på en husmannsplass under garden Breen i Dalsbygda, Os kommune. Hans foreldre var Lars Knutsen Høisen og Ågot Bersvennsdatter Breen. Lars var født på garden Myren nedre på Nøren. Hans mor kom fra Høsgarden, derfra kommer navnet Høs eller Høisen. Den vesle grenda Nøren

har fostret mange kjente handverkere på 17- og 1800 tallet.

Lars Knutsen var også en meget dyktig snekker. I Os og Tolga finnes mange interiør etter Lars Knutsen snekker som han ble kalt. På Oddentunet i Narjordet og Holm i Os er mesteparten av innvendig snekkerarbeid gjort av ham. Han snekret senger, skap, klokkekasser og stoler i både rokokko og empirestil. Etter at kona døde i 1819 flyttet Lars tilbake til hjemgrenden, ble gift på nytt med ei fra nabogarden til sitt fødested

og her bodde han til sin død i 1833.

To av brødrene til Knut ble også dyktige snekkere. Den eldste, Bersvend, som døde 54 år gammel i 1845 er innført i kirkeboken som snekker, boende i Dalsbygden. Jon Larsen, yngste sønn fra andre ekteskap, er nok den som har flest likheter med Knut. I enkelte tilfeller kan det være vanskelig å si hvem av de to som har vært håndverker. Jon var i mange år dreng på prestegarden i Rendalen. I Undsetgrenda er det flere innredninger som er utført av ham.

Høs-Knut har nok gått i lære hos faren. I 1818-1819 er han sammen med faren og innreder hovedbygningen på Holm. Et skatoll som finnes på garden skal de ha vært sammen om å lage. Og skatoll er noe av det som Høs-Knut er mest kjent for. Et skatoll var egentlig et møbel som tilhørte de høyere samfunnsklasser, det var der husfaren gjemte de mest verdifulle ting, penger, verdipapir, smykker osv. Etter hvert ble skatollet vanlig blant bondebefolkningen. Professor Johan Meyer mente at det var Høs-Knut som innførte skatollet i Nord-Østerdalen rundt 1820. Da begynner en skatollproduksjon som er helt unik. Høs-Knut må ha henta ideen fra byhandverkernes skatoll og forandra stilen så det passet inn i en lafta østerdalsstue. Et bygdeskatoll måtte passe sammen med det øvrige innbo. Det var dette nye innslaget i bondekulturen som kom til syne da Høs-Knut gikk fra gard til gard, fra bygd til bygd og innredet hus. Han satte nummer innvendig på sine skatoll. Til nå er det funnet opp til nr. 115. Høs-Knut er nok ikke så stilren som faren, Knut kan lage et møbel i empire med innslag av både barokk og rokokko. Alt er så nøyte gjennomtenkt

og avstemt slik det kun kan komme fra en mesters hand. Inne i noen av skatollene, bak skuffer og klaffer skjuler det seg hemmelige rom. Bak ei dekorativ list kan det være ei skuffe eller mange små rom. Bare eieren av skatollet kjente til alle hemmeligheter. I Nord-Østerdalen er siste skatoll nummer 97. På sine eldre dager reiste Høs-Knut til Bardu, og der begynner han på skatoll nr. 98, på Sjørgård der hans søster bodde.

Sjørgård, Bardu, kopi av dørportal, f.v. Ola Hauglid, Jon Holm Lillegelten, Inger Heimdal leder i historielaget og Jon Sjørgård.

Men det var ikke bare skatoll som kom fra Høs-Knuts hand. Senger, kister, klokkekasser og hele innredninger med panel og dør- og vindusomramminger. Hans inngangspartier med dører og omramminger er vel kjent. Fortsatt fin-

nes det mange slike i Nord-Østerdalen og Bardu. I tillegg laget han sitt eget verktøy, i alle fall det som var laget av tre. På Fredriksgård på Tolga er det en portal laget av Høs-Knut i 1827. Den er litt ødelagt av en senere påsatt strekkfisk på ene siden. Både han og faren var der og innredet bygningen, vindusrammingene er det antagelig Lars som har laget.

I Vingelsåsen kan vi følge sporene etter Høs-Knut fra gard til gard. Her finnes også det som er betegnet som Høs-Knuts mesterverk. På Åshaug, eiere er John Haakon Stensli og Marit Gilleberg, var Knut i to år, 1854- 1856, og innredet et helt hus. Hit kom han til ei oppsatt tømmerkasse og fikk i oppdrag å innrede den. Den første sommeren sto Knut på fjøslemmen og rettet opp materialene. De oppgangssaga furuplankene måtte først kantes med øks, så høvles og pusses til den ønskede dimensjon. Veggene er panelt i felter mellom søyler, kalt pilaster, med basis og kapitél. Her er det klassisismen som er forbildet, en stilretning som blomstret opp 1800 tallet, men har sine røtter tilbake til gresk og romersk antikk. De samme pilastere finner man igjen i skap og skatoll etter Høs-Knut. Det som slår en i stua på Åshaug er de nøye avstemte proposjonene, nesten så en skule tro at han har hatt en mal eller formel for å regne ut dimensjonene på de enkelte elementene. På Aashaug er skatoll nr. 73. Nr. 74 ble sist sommer solgt på auksjon, det kom fra Tollan på Tolga.

Da det ble bygd ny kirke på Tolga i 1840 innredet Høs-Knut den nordre halvdel fra midt i juni til mikkelsmess. Han var formann for et fem manns arbeidslag med 50 spesidaler i lønn.

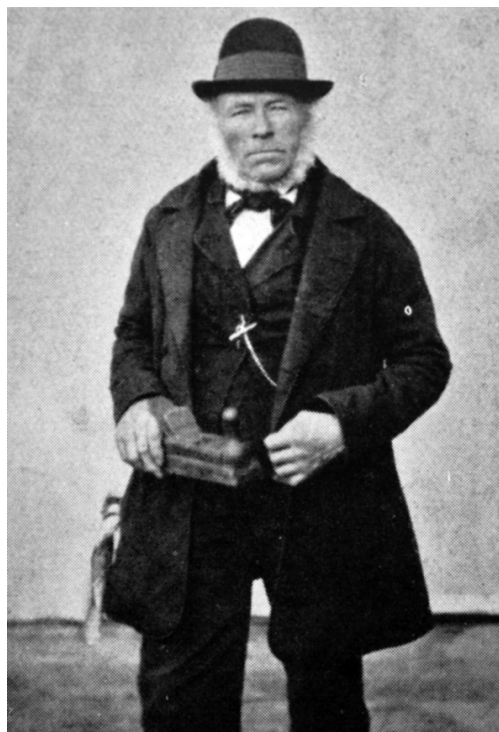

Skatoll Nr 74, med klokke.

Høs-Knut ble etter hvert en ettertraktet handverker, Johan Meyer mente å finne spor fra Rena og nordover. Knut ble unngar livet ut, han var riktig nok forlovet med en jente i sine yngre dager, men hennes foreldre nektet giftermål fordi Knut kun var en håndverker uten gård og grunn. Dette var nok noe som gikk inn på Knut resten av livet. Han ble en urolig sjel som ikke

fant ro og tilhørighet noe sted. I mellom alt arbeid kunne han feste ei uke eller to for så å ta fatt ved høvelbenken igjen. Som før nevnt reiste han på sine eldre dager til Bardu. Der bodde hans søster Olava og svogeren Jon Jonsen Hansel. De utvandret til Bardu i 1821. Jon hadde vært læregutt hos Høs-Knut og kom til Bardu som utlært handverker, og ble med og bygget kirken som sto ferdig i 1829. I Bardu fortsatte Høs-Knut som handverker, nesten på hver gard finnes arbeid etter han. På Sørgård er brudeseng fra 1872. I et felt på ene sengesiden er det utskjært to høyrehender som er i ferd med å gripe om hverandre. I Bardu, på et bur, kom for noen år siden Høs-Knuts verktøykiste for dagen. Den inneholdt en mengde høvler, vinkler, merkeutstyr, tappjern og mye annet. Det er nok siste verktøykista han laget. Rundt 1870 var Knut en tur sørover til hjembygda. På tur nordover igjen ble han med noen svirebrør på ei uke lang festing i Trondheim og det endte med at han mistet kista med alt verktøyet. Under festlighetene brøt han også av ene foten og fikk et lengre sykeopphold før han kom seg til Bardu igjen. Her levde og virket han til sin død i mai

Høs-Knut hos fotografen, med høvelen klar.

1882. Sørgård i Bardu eies i dag av Jon Sørgård, etterkommer etter Olava og Jon Jonsen og slektning etter Høs-Knut.

Høs-Knut levde i folkemunne i mange generasjoner etter sin død i Os og Tolga. Bare for et par generasjoner siden var han samtaleemne blant de eldre. Jeg hørte i yngre dager mye snakk om "Høsen", som han også ble kalt, og har derfor dannet meg et bilde av han som person. Han skulle være en staselig mann å se på, kledd i knesid vendmålsfrakk, svart vendmålsbokse, lange lærstøvler og svart hatt. Hvit skjorte med svart tørkle og vest. Slik ser vi han også på et bilde tatt i Trondheim, antagelig i 1870. På Knuts dager var det vanlig med lang skjorte. Under arbeid ved høvelbenken hendte det at Knut ble varm i trøya og kastet plagg for plagg. Tilslutt sto han bare i under-skjorta og bykset fram og tilbake ved høvelbenken med skjorta flagrende opp og ned. Et syn som kvinnfolka ikke satte syntes så mye om.

I dag er Høs-Knut igjen aktuell i handverksammenheng. Hans verktøykiste med innhold er gjenstand for kurs og seminar. Roald Renmælmo fra Måselv har laget kopi av verktøykista og innholdet. Etter mange år med bare maskinhøvla listverk og profiler er det ingen som har kunnskap om å høvle ei list med handhøvel. Det hele må læres fra nytt. Jarle Hugstmyr ved Norsk Handverksutvikling på Maihaugen er også med på Høs-Knutprosjektet.

Dette er ikke noen fullstendig historie om Høs-Knuts liv og levnet, kun en liten gløtt inn i hans virksomhet. Hvis noen mener å ha ting som er laget av ham er jeg takknemlig for å bli kontaktet. Målet er å få registrert så mye som mulig av hans arbeider.

Jon Holm Lillegjelten
2550 Os i Østerdalen
jon.holm.lillegjelten@rorosmuseet.no

Åshaugen, Vingelsåsen, innredet av Høs-Knut. På loftet ligger den gamle portalen som huset fikk i 1856.